

BIULETYN

ul. Pańska 13 i 15

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

R. X: 2012

Nr 23 (328)

Data odczytu: 19.9.2012

Data wydania: 19.9.2012

888. spotkanie

Edward Wiśniewski

Zabudowa Starego Miasta w Grudziądzu (część południowa) z uwzględnieniem ul. Pańskiej.

Ulicę Pańską zalicza się do jednej ze starszych ulic śródmieścia Grudziądza. Istnienie jej sięga wcześniejszych lat średniowiecza, kiedy to Krzyżacy opasali miasto murem ceglany w 1353 r. – wyliczając 18 parcel poprzecinanych ulicami. Stare miasto miało kształt prostokąta. Główna arteria przelotowa była na osi południe-północ, to jest z Torunia i Chełmna poprzez Bramę Toruńską i wewnątrz miasta rozdzielała się na dwie ulice: zachodnią i wschodnią, stykając się z Głównym Rynkiem i dalej biegła do Bramy Łasińskiej. Powstały z biegiem czasu ulice od Bramy Toruńskiej – obecna ulica Klasztorna - po zachodniej stronie Pańska i Kościelna do ulicy Starej i po wschodniej stronie od ulicy Klasztornej ulica Szewska i Długa do ulicy Starej i do Bramy Łasińskiej. Linia wchód- zachód, tj. od Bramy Bocznej do Spichrzy odgrywała mniejszą rolę. Z pewnością pierwsze domy były drewniane, pokryte słomą. Pożar w 1341 r. zniszczył większą część domostw. Następne domy na parcelach budowano już kamienia polnego i z cegły. W pobliżu musiały powstać cegielnie, ale i sprowadzano cegłę drogą wodną z okolic Świecia. Transport wodny z łodzi i tratw do miasta odbywał się przez furkę, umiejscowioną przed pierwszym spichrzem i prowadził drogą „Tragarzy”, która biegła przy południowych murach od strony wewnętrznej miasta. Ulica Tragarzy sięgała aż do Bramy Toruńskiej i Miejskiego Rynku (Stadt Platz), który był usytuowany po drugiej stronie ulicy klasztornej. Istniały tam z biegiem lat ławy rzemieślników i handlowców oferujących swoje wyroby. Handlowano głównie przy kościele Św. Ducha. Po zbudowaniu spichrzy – 1310-1330 powstała ulica Spichrzowa, która łączyła zamek krzyżacki poprzez Bramę Wodną z Dolnym Młynem i spichrzem zamkowym umiejscowionym poza murami obronnymi. Od strony wschodniej przy murach obronnych biegła ulica Murowa a na rogu murów obronnych w południowo-wschodniej jego części, tuż przy Miejskim Rynku była katownia, która istniała aż do 1697 r. („Butteleg”). Miejski Plac utworzono również w następnych latach na obecnym rogu ulicy Szewskiej i Szkolnej.

Średniowieczny układ parcel na domostwa wynosił - szerokość ok. 5 m (a nawet do 7 m), długość działki wahała się pomiędzy 25 –30 m. a głębokość zabudowy wynosiła 16,5 – 21,5m.

Wyjątkiem były bloki mieszkalne między ulicami Pańską a Spichrzową. Długość tych parcel wynosiła 40 m. Powodem tej różnicy jest topografia terenu. Niektóre domy ul. Pańskiej po stronie wschodniej miały dwie parcele wzdłużne, sięgające do ulicy Szewskiej, umożliwiające wyjazd z danej parceli (mapa topograficzna z 1772 r.). Zabudowa domów była szczytowa, zwrócona do wzdłużnych ulic. Ulice przy murach miejskich tj. Ulica Spichrzowa i Murowa miały charakter gospodarczy. Ulice poprzeczne miały znaczenie podrzędne. Jednakże zewnętrzny charakter domów w śródmieściu ulegał zmianom w zakresie form architektonicznych w okresie dziejów. Gotyckie kamienice mieszczańskie nie zachowały się do dzisiaj.

Wielki pożar w 1659 r. w wojnie polsko-szwedzkiej zniszczył miasto. Zostały tylko – kościół św. Mikołaja, 6 spichrzy i 15 domów wokół Kolegium Jezuickiego. Nastąpiła ponowna budowa domów na starych fundamentach. Jak relacjonuje Ksawery Froelich – urzędnik, historyk, archiwista – domy przy końcu XVII wieku i początku XVIII wieku były solidne, pokryte dachówką i przetrwały w większości do dnia dzisiejszego. Domy bogatych mieszczan liczyły dwa okna szerokości o trzech kondygnacjach. Szczyty domów miały często gzymsy, wznoszącymi się aż do zwieńczenia. Domy rozdzielały rynny. Często budy drewniane, mieszczące sklepy i warsztaty rzemieślnicze zasłaniały domy na całej ich wysokości. Do domu wchodziło się do dużej wysokiej sieni, która sięgała do końca pierwszego piętra. Pokoje mieszkalne i sypialne były od tyłu z oknami na podwórze. Na parterze była jadalnia, pokój gościnny i przyjęć. Na pierwszym piętrze od przodu były pokoje luksusowe. Typowe dla domów przy ul. Pańskiej jest to, że stoją szczytem do ulicy, są bardzo wąskie i zwykle mają dwa okna. Mieszkał tam w ubiegłych wiekach przeważnie najbogatsi mieszczanie. Niektórzy mieli nawet po kilka posesji i spichrzy, w których trudnili się handlem wywożąc i przywożąc towary, głównie z Gdańska, Elbląga i Torunia.

Do 1850 r. miasto nie było brukowane. Jedynie w 1843 r. Główny Rynek otrzymał bruk, tzw. „kocie łby”, a wkrótce również i ulica Pańska. Wtedy to ulica została zmodernizowana przez poszerzenie jezdni i chodników, Znikły sklepiki i warsztaty z ulicy a umieszczono je w obrębie domów mieszkalnych. Jeszcze dziś spotykamy budowy domów z końca XIX w., które czerpią niektóre formy z gotyku, renesansu czy baroku.

W okresie międzywojennym XX w. ulica Pańska, jako boczna była w środy i soboty oblegana przez handlowców, gdyż na Głównym Rynku odbywał się główny handel, targowisko i był już za mały. Wozy, konie i inne środki transportu lokowano na ulicy Spichrzowej i Pańskiej. W czasie działań wojennych w 1945 r. posesje od nr 16 do 34 uległy całkowitemu zniszczeniu i teren ten zniwelowano. Postawiono tam budynek PZU o nowoczesnej architekturze, który nie harmonizuje z obiektami ze średniowiecza – jak spichrze czy Brama Wodna. Należałoby lepiej ten teren zabudować obiektami starosłowiańskimi, które pasowałyby również do Muzeum, czy kościoła św. Ducha.

Oto posesje ul. Pańskiej wg Księgi adresowej z 1927, okresu najlepszego rozkwitu miasta. Ulica Pańska w swej środkowej części jest przedzielona ulicą Poprzeczną. Powstały w ten sposób tzw. cztery kwartały.

I kwartał, nr 1 – 11.

Nr 1/3. Właściciel domu – Jan Łaszewski, kupiec. Lokator: Stanisław Gruss, sklep konfekcyjny.

Nr 5. Jan Czerwiński – sklep i warsztat kuśnierski.

Nr 7. Jan Cieślak – sklep skóry i przyborów szewskich.

Nr 9. Ignacy Czepczyński – sklep i warsztat piekarniczy. W latach 30-tych właścicielem piekarni był Marasiński.

Nr 11. Jan Gussman – sklep z bławatami. W czasie działań wojennych w 1945 r. budynek ten został zniszczony. Postawiono dom o nowoczesnej architekturze ze sklepem – kwiaciarnią. Też nie harmonizuje z otoczeniem.

II kwartał, nr 13 – 25.

Nr 13. Paweł Nawrocki (zam. ul. Legionów 28). Na początku lat 30-tych powstała fabryka czekolady „Glokona”, słynąca z dobrych wyrobów.

Nr 15. Józef Mazur – posiadała fabrykę octu (od 1876 r.). Wyjazd z posesji był na ul. Szewską. Fabryka została w 1876 r. odkupiona od Kycera.

Nr 17. Alojzy Ruchniewicz – właściciel „Fabryki wódek i likierów”. Przejął ją w 1893 r. od Hermana Hinzera. Nowy właściciel był działaczem narodowym, społecznym i oświatowym. Otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Miasta Grudziądza, odznaczony papieskim orderem św. Sylwestra.

Nr 19. Alojzy Szczerbicki – posiadał aptekę „Pod lwem”. Apteka ta o starym rodowodzie (1804 r.) miała kilku właścicieli jak: S. Salomon, L. Hecker, J. Scharlok, F. Engel, E. Rosenbohm, E. Bernecker, W. Richter, M. Sander. Dnia 30.8.1919 r. nieruchomości wraz z apteką przepisana została na własność A. Szczerbickiemu, który w niej pracował. Cena wynosiła 525 tys. marek, Był pierwszym właścicielem Polakiem. Urodził się w Chełmży dnia 2.8.1878 r. Był absolwentem Uniwersytetu w Berlinie. Udzielał się społecznie w organizacjach polskich. W latach 30-tych XX wieku apteka przeżywała kryzys finansowy. We wrześniu 1939 r. A. Szczerbicki został aresztowany i wraz z 28 więźniami zamordowany przez hitlerowców. Dnia 26.6.1945 r. córka jego uruchomiła aptekę a zarządzał nią mgr farmacji Józef Kościukiewicz do 1952 r. W tym roku apteka została upaństwowiona (kier. J. Stenzel) i przeniesiona na ul. Chełmińską 58,

Nr 21. Właściciel Jan Bucholz – posiadał sklep rzeźnicki – słynął z dobrych wyrobów. Rodzina ta, wzmiankowana już w XVII w. (a i wcześniej) zajmowała się tym zawodem.

Nr 23. Właścicielka Anna Böttcher – dom mieszkalny.

Nr 25. Właściciel Chomse. W domu tym po I wojnie światowej do 1933 r. Władysław Kulerki miał księgarnię, drukarnię i fabrykę pieczętek.

II kwartał- Istnieje obecnie w nienaruszonym stanie.

III kwartał – numery od 2 do 14 parzyste.

Nr 2. Właściciel Albrecht Lüdecke, początkowo mieścił się tam „Deutsche Volksbank EG.m.b.H. oraz sklep galanteryjny, a w latach 30-tych XX w. Fabryka Wyrobów Papierniczych z Torunia – filia w Grudziądzu.

Nr 4. Właściciel Moritz Maschke,- kupiec, posiadał skład papieru. Był wydawcą licznych pocztówek Grudziądza.

Nr 6. Właściciel Juliusz Jeszke – kupiec.

Nr 8. Właściciel Stanisław Rost, posiadał warsztat krawiecki.

Nr 10. Właściciel Jan Orłowski, miał sklep kolonialny.

Nr 12. Stanisław Zalewski był właścicielem restauracji,

Nr 14. Stefania Granke posiadała skład porcelany.

Kwartał III istnieje w całości do chwili obecnej.

IV kwartał, nr 16-34

Nr 16. Paweł Ertel – posiadał skład „Delikatesów”.

Nr 18. Jan Sadowski, miał przestrzenny sklep konfekcyjny zwany „Domem Towarowym”.

Nr 20. Feliks Przeperski, kupiec – sklep kolonialny.

Nr 22. Leon Kowalski, piekarnia. Przeniósł się wkrótce na ul. Radzyńską 20.

Nr 24. Jan Dulski, prowadził warsztat szewski.

Nr 26. Jakub Jakubowski – kupiec.

Nr 28. Juliusz Holm – dom mieszkalny.

Nr 30. Bronisław Krajnik – prowadził piekarnię.

Nr 32. Małgorzata Dumont – posiadała sklep kolonialny.

Nr 34. Mieczysław Schwartz, kupiec. Prowadził skład bławatów i konfekcji. W latach 30-tych XX w. Mieścił się tam warsztat fotograficzny „Foto Walesa”. Firmę tę przejął Antoni Szarmach.

Kwartał ten został w czasie działań wojennych całkowicie zniszczony i zrównany z ziemią. Powstał tylko na tym kwartale gmach o nowoczesnej architekturze PZU – nie pasujący do starych zabudowań.

Literatura:

1. Jerzy Frycz, Układ urbanistyczny i architektoniczny miasta Grudziądza.
2. Marian Biskup, Rozwój przestrzenny miasta Grudziądza.
3. Mapa – Rekonstrukcja miasta średniowiecznego Grudziądza. „Atlas map”, wydawca – Sieradzan- Uniwersytet Toruński 1997 r.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.